

УДК 316.752:316.728:316.444

Зміна смисложиттєвих цінностей як передумова появи альтернативних стилів життя, заснованих на добровільній мобільності

Н.Ю. ЗАРИЦЬКА

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ,
E-mail: nadiia.zaritska@gmail.com

Авторське резюме

У даній статті автор здійснює визначення зміни смисложиттєвих цінностей як передумови появи альтернативних стилів життя, акцентуючи увагу на реалізації переходу до таких практик саме через добровільну мобільність.

Автор звертається до вже існуючих соціологічних інтерпретацій цінностей, ціннісного зсуву та зміни смисложиттєвих цінностей, представлених у роботах сучасних дослідників. Багатоманітність стилів життя є однією з провідних тенденцій сучасного суспільства, і існування такої багатоманітності пов'язується в першу чергу не з поділом суспільства на класи, групи, соціальні прошарки, а з існуванням різноманітних цінностей. Тобто актуалізація нових цінностей стає підґрунтям для появи стилів життя як цілісного комплексу соціальних практик, які базуються на свідомій відмові від високого доходу, відповідальності, досягнутого соціального статусу та схвалюваної суспільством структури споживання. Механізмом переходу до таких альтернативних стилів життя виступають сучасні добровільні мобільності. Вони реалізуються через перехід на спокійну низькооплачувану роботу, гнучкий графік або повну відмову від трудової зайнятості, натомість представники таких стилів життя присвячують себе саморозвитку, спілкуванню з близькими людьми і природою тощо.

Ключові слова: цінності, зміна смисложиттєвих цінностей, альтернативний стиль життя, стиліжиттєві практики, соціальна мобільність, добровільна мобільність.

Change of life meaning values as a prerequisite of alternative lifestyles emergence, which base on voluntary mobility

N.YU. ZARITSKA

Taras Shevchenko national university of Kyiv, Kyiv, Ukraine, E-mail: nadiia.zaritska@gmail.com

Abstract

In this article author provides definition of change of life meaning values as prerequisites of alternative lifestyles emergence, focusing on making transition to such practices through voluntary mobility.

The author refers to existing sociological interpretation of values, value shift and change of life meaning values, presented in the works of modern researchers. Variety of lifestyles is one of the leading trends in contemporary society, and existence of such diversity is connected not with division of society into classes, groups, social strata, but with existence of different values. Updating of values becomes the basis for emergence of life styles as complex of social practices that are based on the conscious rejection of high income, liability, achieved social status and approval of society consumption patterns. Mechanism of conversion to alternative lifestyles are the current voluntary mobility. Such mobilities realized through peaceful transition to low-paid work, flexible schedule, or complete abandonment of employment, while representatives of such lifestyles devote themselves to self-development, communication with close people and environment.

Key words: values, change of life meaning values, alternative lifestyle, lifestyle practices, social mobility, voluntary mobility.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство стає все більш динамічним і характеризується постійними змінами, дана тенденція не обминає і площину смисложиттєвих цінностей. Тобто цінностей, які безпосередньо детермінують світосприйняття та відповідні соціальні практики індивідів. Дані практики реалізуються за рахунок відмови від прагнення до загальноприйнятих благ, таких як, постійне збільшення матеріального добробуту, кар'єрного росту тощо, натомість відбувається орієнтація на життя заради себе і/або родини. Такі альтернативні стилі життя, засновані на добровільній мобільності і відмові від конвенціональних благ та престижу на користь індивідуального комфорту. Тенденція до появи таких стилезжиттєвих практик є характерною для розвинутих країн Америки, Європи, Австралії. Однак протягом останніх десятиліть вона поширюється і на пострадянському просторі, зокрема і в Україні.

Аналіз досліджень і публікацій. Смисложиттєві цінності становлять основу бачення і розуміння навколишнього природного і соціокультурного середовища. Звертаючись до відомого американського дослідника цінностей М. Рокіча, варто зазначити, що «цінності – це довготривале переконання в тому, що певний режим (mode) діяльності або певний кінцевий стан існування є більш прийнятним, ніж інші режими діяльності або інші стани» [9, с. 547-559.]. «Ціннісні оцінки, ціннісні вибори людей базуються на їхньому преференційному мисленні» [6, с. 92-93].

Розглядаючи смисложиттєві цінності та їх зміну, варто звернутися до французьких учених Л. Товено та Л. Болтанські, які пропонують типологію загальних світів. «Виділені світи – це історичні конструкції, деякі з них все більш втрачають свою здатність підкріплювати людські виправдання і натомість виникають інші» [2, с. 75-76]. Досліджуючи окремі світи

всередині одного стану, дослідники стали позначати його як «режим» справедливості або виправдань. Кожен з яких має свою логіку обґрунтування поведінки, яка не зводиться до логіки інших світів та кожному з яких відповідають певні цінності, які тяжіють до змін [8, с. 35].

Цінності виступають певним стандартом чи критерієм, який підказує: як себе поводити або чого хотіти; які установки потрібно зберігати; яка поведінка вважається виправданою; яке моральне судження має виноситися; як порівнювати себе з іншими (за якими параметрами); на які цінності та установки оточуючих потрібно вплинути. А. Ручка звертає увагу на зміну смисложиттєвих цінностей у перехідних суспільствах (таких, наприклад, як українське суспільство). «Метаморфози у перехідних суспільствах виникають і відбуваються теж під впливом чергового культурно-цивілізаційного переходу – від індустріальної до постіндустріальної цивілізації» [6, с. 92-93].

Ціннісні зміни аналізує американський дослідник Р. Інґліхарт. Підґрунтям масштабних змін у політичній, соціальній і культурній сферах людського суспільства є його рівень соціально-економічного розвитку. Основні цінності та переконання, що притаманні населенню розвинутих країн, радикальним чином відрізняються від цінностей і переконань мешканців менш розвинутих країн [5, с. 10].

Ще один варіант зміни смисложиттєвих цінностей представлений у роботах німецької дослідниці громадської думки Е. Ноель-Нойман. Утвердження цінностей саморозвитку за рахунок традиційних цінностей має своїм наслідком суспільну дезінтеграцію. Звідси сучасна ціннісна зміна є не що інше, як падіння класичних цінностей суспільства. Подібна спрямованість ціннісної зміни, зазначає дослідниця, багато в чому залежить від впливу масмедіа [6, с. 92-93]. Отже, Е. Ноель-Нойман тлу-

мачить сучасну ціннісну зміну з песимістичних позицій. Вона вбачає в цьому процесі певну загрозу для плюралістичного суспільства.

Також ціннісні зміни в розвинутих суспільствах розглядає німецький соціолог Г. Клагес. Згідно з його моделлю ціннісної зміни, остання в умовах сьогочасності полягає у переміщенні акценту з цінностей обов'язку і прийнятності на цінності саморозвитку. Причому в межах даної ціннісної зміни відбувається не просто одновимірний перехід одних цінностей до інших. Тут спостерігається створення певних ціннісних конфігурацій [6, с. 92-93].

Метою дослідження є визначення зміни смисложиттєвих цінностей як передумови появи альтернативних стилів життя, перехід до яких відбувається через здійснення добровільної мобільності.

Виклад основного матеріалу. Зміна смисложиттєвих цінностей як одна з провідних тенденцій сучасного суспільства виступає основою для формування нових стилів життя та відповідних їм практик. Різноманітність стилів життя є однією з провідних характеристик сучасного суспільства, а існування цієї різноманітності пов'язане не з поділом суспільства на класи, групи, соціальні прошарки, а з існуванням різноманітних цінностей. І тому людям дуже складно зорієнтуватись в цій різноманітності цінностей і створити свій стиль життя [7]. Наприклад, Д. Белл, аналізуючи принцип «рівності можливостей» у суспільстві «високої якості життя», зазначає, що дійсно цей принцип є центральною ціннісною проблемою постіндустріального суспільства. Вчений відмічає, що рівність можливостей для досягнення особистого успіху в житті не залежить від соціально-класового розподілу в суспільстві, а визначається індивідуальними можливостями тих, хто бере участь в «справедливих змаганнях» з метою досягти власності, статусу, впливу, стилю (престижу). Д. Белл стверджує: «Ідея рівності можливостей – справедлива ідея і проблема полягає тільки в тому, щоб справедливо її вирішити» [3, с. 390]. В загальних рисах суспільство «високої якості життя» представляється, як нова сходинка в розвитку «цивілізації дозвілля», в якій головною проблемою соціальної діяльності є «індустрія послуг».

У даному контексті, звертаючись до П. Бурдьо, слід розуміти стиль життя як цілісний комплекс соціальних практик, що відповідають, з одного боку, об'єктивній позиції індивіда в багатовимірному соціокультурному просторі, а з іншого його власними суб'єктивними уявленнями про цю свою позицію. Тобто стиль життя є квінтесенцією системи практик, які тісно пов'язані і безперервно повторюються в повсякденних проявах індивіда. Це практики, які відповідають різним соціальним полям - дозвіллю, споживанню, зайнятості, політиці,

релігії, здоров'ю, освіті тощо. Всі ці практики містять у собі те спільне, що можна назвати стилезжиттєвою складовою, цей елемент присутній у форматі як дозвільних, так і споживчих, як освітніх, так і політичних практик [4, с. 109]. Протягом кількох останніх десятиліть сформувалися і продовжують формуватися різноманітні в своїх проявах стилезжиттєві практики, передумовою яких і виступає зсув смисложиттєвих цінностей. Йдеться про свідому відмову від високого доходу, відповідальності, досягнутого соціального статусу та схвалюваної суспільством структури споживання. Такими стилями життя є «дауншифтинг» (downshifting), «добровільна простота» (voluntarysimplicity, simpleliving), «різкі зміни» (seachange), «повільне життя» (slowlife), «фріганізм» (freeganism) та інші. Механізмом переходу до таких альтернативних стилів життя виступають сучасні добровільні мобільності, які можуть реалізовуватися через перехід на спокійну низькооплачувану роботу, гнучкий графік або навіть відмову від трудової зайнятості та присвяту себе саморозвитку, спілкуванню з близькими людьми і природою тощо. Під соціальною мобільністю розуміється будь-який перехід індивіда або соціального об'єкта, або цінності, створеної чи модифікованої завдяки діяльності від однієї соціальної позиції до іншої. У сучасному суспільстві географічна мобільність набуває символічного значення. «Природних кордонів» більше не існує, як не існує і очевидних «вільних місць». Люди перетворюються на «кочівників», які ніколи не втрачають контакту один з одним [1, с. 112]. На думку З. Баумана, постсучасне суспільство споживання схильне до стратифікації. Так, люди, що належать до верхівки соціальної піраміди, дозволяють собі реально подорожувати по світу, пізнавати культурну спадщину інших країн. Вони живуть у часі, де простір для них нічого не значить, адже вони здатні подолати будь-яку відстань. Інша ж частина населення, навпаки, живе в просторі, важкому, недоторканому, який пов'язує час і не допускає людей до контролю над ним. Вони споживають лише віртуальний, структурований час.

Сучасні добровільні мобільності є мобільностями людей, речей, образів, інформації та відходів, а також вивчають складні взаємодії між цими різними мобільностями і їхні соціальні наслідки [10]. Зокрема Дж. Уррі реалізує нове бачення «соціального» за допомогою ряду «нових правил методу», найважливіше з яких полягає у використанні метафор. Дж. Уррі стверджує, що розуміння суспільства і соціального життя базуються на різних метафорах і знаходить відображення в них. Розгляд різного роду мобільностей конститує сучасне соціальне життя, знаходить продовження у зверненні до «соціально-просторових практик,

пов'язаних з подорожами». Головна увага при цьому приділяється історичним формам пересування, туризму. Сучасні форми фізичного переміщення, пов'язані з сучасними засобами пересування, є одночасно і продовженням, і трансформацією традиційних форм фізичного пересування [10, с. 59]. Шляхом таких сучасних добровільних мобільностей і здійснюється перехід до нових альтернативних стилів життя.

Висновки. Зміна смисложиттєвих цінностей є провідною тенденцією сучасного суспільства – відбувається перехід від «цінностей

обов'язку і прийнятності», а відповідно і соціальної бажаності до цінностей «саморозвитку». Такий ціннісний зсув приводить до появи альтернативних стилів життя, які характеризуються відмовою від матеріальних благ та перспективи їх збільшення, високого соціального статусу, суспільного схвалення тощо, заради «життя для себе», своєї родини, саморозвитку та задоволення своїм стилем життя. А перехід до нових стилежиттєвих практик, у свою чергу, реалізується через здійснення добровільної мобільності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бауман З. Глобализация: последствия для человека и общества [Текст] / З. Бауман. – М., 2004. – С. 112.
2. Болтански Л. Социология критической способности [Текст] / Л. Болтански, Л. Тевено // Журнал социологии и социальной антропологии. – 2000. – Т.11. - №3. – С. 75-76.
3. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество [Текст] / Д. Белл. – М.: Академия, 1999. – С. 390.
4. Бурдьє П. Социология политики [Текст] / П. Бурдьє. - М.: Socio-Logos, 1993. – С. 109.
5. Инглехарт Р. Модернизация, культурные изменения и демократия: последовательность человеческого развития [Текст] / Р.Инглехарт, К. Вельцель. – М.: Новое изд-во, 2011. - С. 10.
6. Ручка А.О. Цінності та смисли як компоненти соціокультурної реальності [Текст] / А.О. Ручка // Смыслова морфология социума / За ред. Н.Костенко. – К.: Институт социологии НАН Украины, 2012. – С. 92-93.
7. Тоффлер Э. Шок будущего [Текст] / Э. Тоффлер. – М.: АСТ, 2002. – 256 с.
8. Хархордин О.В. Прагматический поворот : социология Л. Болтански и Л. Тевено [Текст] / О.В. Хархордин // Социс. - 2007. - №1. – С. 35.
9. Rokeach M. The role of values in public opinion research [Text] / M.Rokeach // The Public Opinion Quarterly. – 1969. - Vol. 32. - No. 4. - P. 547-559.
10. Urry J. Sociology beyond Societies. Mobilities for the twenty-first century [Text] / J. Urry. - London and New York: Routledge, 2000. - P. 1, 59.

Стаття надійшла до редакції 15.01.2014

REFERENCES:

1. *Bauman Z. Globalyzatsiya: posledstviya dlia cheloveka y obshchestva (Globalization: The Human Consequences). Moscow, 2004, p. 112.*
2. *Boltanski L., Thévenot L. Sotsyolohiya krytycheskoi sposobnosti (Sociology of Critical Capacity). Zhurnal sotsyolohyy y sotsyalnoi antropolohyy, 2000, vol.11, no.3, pp.75-76.*
3. *Bell D. Hriadushchee postyndustrialnoe obshchestvo (The coming of post-industrial society). Moscow: Academy, 1999, p.390.*
4. *Bourdieu P. Sotsyolohiya polityky (Sociology of policy). Moscow: Socio-Logos, 1993, p.109.*
5. *Inglehart R., Welzel C. Modernyzatsiya, kulturnye yzmeneniya y demokratyia: posledovatelnost chelovecheskoho razvytiya (Modernization, Cultural Change and Democracy: the sequence of human development). Moscow, 2011, p.10.*
6. *Ruchka A.O. Tsinnosti ta smysly yak komponenty sotsiokulturnoi realnosti (Values and meanings as components of socio-cultural reality). Smysova morfolohiia sotsiumu, 2012, pp. 92-93.*
7. *Toffler E. Shok budushcheho (Future shock). Moscow: AST, 2002, 256 p.*
8. *Kharkhordyn O. V. Prahmatycheskyi povorot: sotsyolohiya L. Boltansky y L. Tevano (Pragmatic turn: sociology L. Boltanski and L. Thévenot). Sotsys, 2007, no.1, p.35.*
9. *Rokeach M. The role of values in public opinion research. The Public Opinion Quarterly, 1969, vol. 32, no. 4, pp. 547-559.*
10. *Urry J. Sociology beyond Societies. Mobilities for the twenty-first century, London and New York: Routledge, 2000, pp. 1, 59.*

Заріцька Надія Юріївна – аспірант

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Адреса: 03680, Київ, просп. Академіка Глушкова, 4д

E-mail: nadiia.zaritska@gmail.com

Zaritska Nadiia Yuriivna – postgraduate

Taras Shevchenko national university of Kyiv

Address: 4d, Glushkova Avenue, Kyiv, 03680

E-mail: nadiia.zaritska@gmail.com